
ISTORIJSKI OŽILJCI

*Sreten Asanović,
„Putnik“ (roman, treće izdanje),
Kultурно-prosvjetna zajednica Podgorice, 2000.*

Iako smo svo ovo vrijeme u književnom opusu Sretena Asanovića zapažali prepoznatljivu kotu kratkih priča i pripovijedača, ipak se u nekoliko proteklih godina pažnja čitalaštva i kritike, opravdano ili ne, preusmjerila u, takođe, posebnu, romansijersku optiku autora. Riječ je, dakako, o romanu „Putnik“, kompleksnoj istorijskoj priči sa akcentiranom ideološkom, psihološkom i verističkom tenzijom i „nomadskom“ neizvjesnošću, koja od godine objavljivanja (1995) pa do danas doživljava već treći izdavački ciklus.

Glavni junak, Božo Živkov Tomović, u nezavidnom egzistencijalnom položaju crnogorskog seljaka, sticajem raznih okolnosti biva izložen pečalbarskoj sudbini mnogih Crnogoraca sa početka XX vijeka. Uz povremene dolaske u domovinu, obilazi razne krajeve svijeta (Pešta, Južna i Sjeverna Amerika, Pariz) kako bi poštenim radom u rudokopima, poljima i prodavnicama auta stekao što veću zaradu i, nakon svega, vratio se u zavičaj. No, na tom putu, zahvaljujući radijaciji Asanovićeve simbolike i narativne cizeliranosti, naći će se i ukrstiti mnogi istorijski impulsi i potresi revolucije. Oni će, nesumnjivo integralno, promijeniti dodatašnju mapu svjetskih zbivanja, određujući tako i društvene prilike u Crnoj Gori. Jedino dok je boravio u Pešti, radeći kao poslužitelj, Božo je mogao a priori definisati namjere i pozicije života.

Za vrijeme rada u Americi, već niz iskušenja, kao, na primjer ulazak Crne Gore u rat, bitka za Skadar i smrt majke, neminovno će preoblikovati njegovu ciljnu putanju.

U takvoj konstelaciji semantičkih kapaciteta sa iskonskom crnogorskom aparaturom i misaonom „režijom”, Asanovićev lik više nije samo tragač za zaradom, u njegovoј ličnosti počinju da se prelamaju, odbijaju i bolno sudaraju odjeci južnoameričke revolucije, misterioznog atentata u Marselju, kontrarevolucije u Španiji, bijelog terora, ali i mnogih ljubavnih epizoda (Docinda, Marta...). On tako postaje buntovnik, ratnik, ljubavnik i sindikalni aktivista, stornirajući svjesno i postepeno ulogu pečalbara. Ovakva transmutacija cijelokupne fabularne figure dovodi do kulminacije imaginativnog, što umanjuje deskripciju folklornog i biografskog kako se roman bliži kraju.

Zanimljiva je takođe etička i duhovna višeslojnost glavnog aktera u „Putniku”. Naime, on jednako označava tri Crne Gore i, zavisno od okolnosti, kroz nacionalnu egzaltaciju, stagnaciju i buđenje govori iz svake ponaosob. To radi svjedočeći tragiku, bez obzira koju od izmijenjenih domovina idejno najbliže prihvata. Prva je, svakako, klasična, herojska i epska Crna Gora, ona izmorena ratovima koju ostavi relativno stabilnu. Druga, pak, obuhvata „ujediniteljski” period sunovrata svih njenih državnih i nacionalnih kategorija, što uvjerljivo dočarava jedan od Božovih iskaza, tačnije ispovijesti: „Kad stigoh iz Amerike potkraj dvaespete, nijesmo više imali ni naroda ni države, sve nam se oburdalo”. Konačno, treća Crna Gora je smještena u vakuum poslijeratnog komunističkog jednoumlja, sa parolama ravnopravnosti i „bratstva i jedinstva”.

U takvoj intelektualnoj projekciji, gradiranju atmosfere straha i multiplikovanim zapletima, jasno je da Božo, prekaljeni putnik, iako jedno vrijeme strastveni komunistički saputnik u službi Crne Gore, na žalost, nije doživio, dosanjao ili prepoznao onu

zemlju sa početka romana. Ona je bila oličena u segmentu kada ga đed blagosilja u kolijevci.

Preostala mu je seoska dokolica, uz povremene besjede okupljenoj djeci o dogodovštinama iz svijeta.

Na kraju, u prilično provokativnom tonu i kroz preciznu proznu fotografiju oslobađanja junaka iz košmara nametanih ideja i akumuliranog bunta, Božo oplakuje kralja Nikolu, ostajući prezren i napušten od svih, ali moralno svoj i dostojanstven.

U pjesmi „Poslednja želja”, Argiris Mitropulos je, između ostalog, zapisao: „Od otrova otadžbinskih/ ne liječi ni jedna medicina./ To neka ostane u meni,/ neka se otruju crvi/ kada me budu napali mrtvog”. Sigurni smo da upravo „Putnik”, kao djelo o usamljenosti i nadasve porazu crnogorskog čovjeka neotpornog na sopstvene ožiljke, iluzije i istorijske zanose, ne samo da afirmiše ove stihove, nego ih negdje, u idejnoj osi čak prosvjetljuje.

Asanovićeva proza je sažeta i rafinirana, i svojim izražajnim elementima doprinosi da, osim suštastvenog oblika, posjeduje slikovitost zamišljenog oslonca. Zbog motivske upućenosti na blisku prošlost, ovaj roman kao da ima svjedočanstvo u memoriji ondašnjih pamtiša i, djelimično, proroka, kao i u intimi nekog Aresa koji je određivao globalnu društvenu konfiguraciju tadašnjeg svijeta. Upravo je ta interakcija samo prividno udaljenih sistema, očekivanja, preispitivanja i borbe sa sobom jedna od najvažnijih komponenti ovog romana. Tako vještim preplitanjem naše neizvjesnosti i surovosti življenja sa civilizacijskom progresijom svijeta u cjelini, autor uspijeva demistifikovati granice svih crnogorskih poraza, nada i apstrakcija.

Poslije svega, šire dokazivati da roman „Putnik” posjeduje recentnu izazovnost, asocijativno biće i autentičnost opservacije u novijoj crnogorskoj književnosti, bilo bi više nego izlišno.